

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В ОСОБИСТИХ ПІДСОБНИХ ГОСПОДАРСТВАХ НАСЕЛЕННЯ

Л.І. Калачевська, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
С.М. Гужвенко, Сумський національний аграрний університет

Авторами досліджено стан виробництва молока в особистих підсобних господарствах Сумської області в сучасних умовах розвитку аграрного ринку, обґрунтовано необхідність застосування планово-фінансових підходів щодо товарного виробництва та реалізації молока, проаналізовано стан технічного забезпечення домогосподарств, розраховано основні статті виробничих витрат і рівень рентабельності виробництва молока в домогосподарствах.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічна криза в сільському господарстві негативно вплинула на розвиток тваринництва й, особливо, молочного скотарства. Саме ця галузь забезпечує надходження на ринок такого коштовного продукту харчування, як молоко. Тому погіршення стану саме цієї галузі неминуче приводить до погіршення харчових раціонів населення. Зменшуються обсяги виробництва молока, скорочується чисельність поголів'я тварин і знижується їх продуктивність. Тільки незначна частина сільгоспвиробників дістає прибуток від ведення цієї галузі. Основне виробництво молока на себе взяли так названі господарства населення, або особисті підсобні господарства (ОПГ).

Головними проблемами при виробництві молока в ОПГ є відсутня науково-практична та державна підтримка такого виробництва, а, в результаті, спад виробництва, низькі якісні показники молочної сировини, а також не завжди обґрунтована цінова політика молокопереробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвитку молочного скотарства, теоретичним і практичним аспектам формування й функціонування ринку молока і молочної продукції присвячено багато наукових праць учених економістів-аграрників. Серед них наукові розробки В.Я. Амбросова, П.С. Березівського, В.І. Бойка, В.Н. Зимовця, С.Р. Камілової, М.П. Коржинського, В.Я. Месель - Веселяка [3], М.К. Пархомця, П.Т. Саблука [3], О.М. Шпичака та ін. Разом із тим, при веденні товарного виробництва, а, особливо, в особистих підсобних господарствах, потребують детального дослідження питання економічного планування, удосконалення технологічного процесу, підвищення якості молочної сировини, оптимізації виробничих витрат. За нинішніх умов значного впливу ринкової кон'юнктури на виробничі процеси ці питання потребують постійної уваги.

Статистичну базу дослідження склали кількісні показники аналізу виробництва молока в Україні різними виробниками [1] та в Сумській області зокрема, а також результати проведеного авторами соціологічного дослідження (в анкетуванні прийняли участь 135 домогосподарств).

Формулювання цілей статті. Основною метою даного дослідження є відображення стану ведення товарного виробництва молока в особистих підсобних господарствах, а також розрахунок його ефективності та заходів покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку наведемо деяку офіційну інформацію щодо стану молочної галузі в Україні. На сьогодні все ще зберігається тенденція щодо скорочення поголів'я корів. Так, в аграрних підприємствах у 2010 році (589,1 тис. голів) зменшилось на 2,6%, у особистих підсобних господарствах (2042,1 тис. голів) - на 4,2% [1]. Переважаючою є частка поголів'я корів у господарствах населення: на початок 2011р. вона склала 77,6% від загальнодержавної кількості корів.

Через скорочення поголів'я корів у всіх категоріях господарств та зменшення продуктивності корів у сільськогосподарських підприємствах виробництво молока у 2010 р. скоротилось на 3,1% і склало 11,2 млн.т. при середньому надої на одну корову 3660 кг. При цьому кількість виробленого молока в особистих підсобних господарствах склала 9,03 млн.т. з надоєм на одну корову 4110 кг на рік.

Також цікавими є показники експорту та імпорту молочної продукції в Україні. У 2010 р. експортовано молока і молочної продукції на 542,4 млн. дол. США. Обсяг імпорту молока і молочної продукції у 2010 р. зріс проти попереднього року на 0,6% і становив 111 млн. дол.

Навіть такий короткий аналіз дає змогу стверджувати, що значимість особистих підсобних господарств – як виробників сільськогосподарської продукції (в т.ч. – молока) є досить вагомою, а вирішення їх проблем є загальнонаціональним завданням.

В рамках реалізації проекту FAO UN (Food and Agriculture Organisation of the United Nations) нами проведені дослідження в трьох населених пунктах Сумської області: село Ображіївка Шосткинського району, село Степне Ямпільського району та село Білогриве Кролевецького району і отримані такі результати:

у виробництві молока задіяні близько 34% населення працездатного віку;

62% виробників молока знаходяться у працездатному віці;

47,6% респондентів працюють винятково в особистому підсобному господарстві;

у 62% респондентів у виробництві молока задіяні як мінімум 2 члени родини;

54% ОПГ використовують власні земельні ділянки при веденні особистого підсобного господарства;

1 корову утримують 63% ОПГ;

2 корови утримують 32% ОПГ;

3 і більш корів утримують 5 % ОПГ;

56% зелених кормів і 15% концентрованих кормів виробляється власними силами;

Необхідно звернути увагу і на той факт, що утримання корови є досить витратною справою, як по витратам часу та фізичної сили членів домогосподарств так і коштів на придбання додаткових кормів, ветеринарно-профілактичних заходів і інших витрат, пов'язаних з утриманням корови.

Якщо взяти середні показники за рівнем забезпеченості одного особистого підсобного господарства засобами малої механізації, то отримуємо (рис.1):

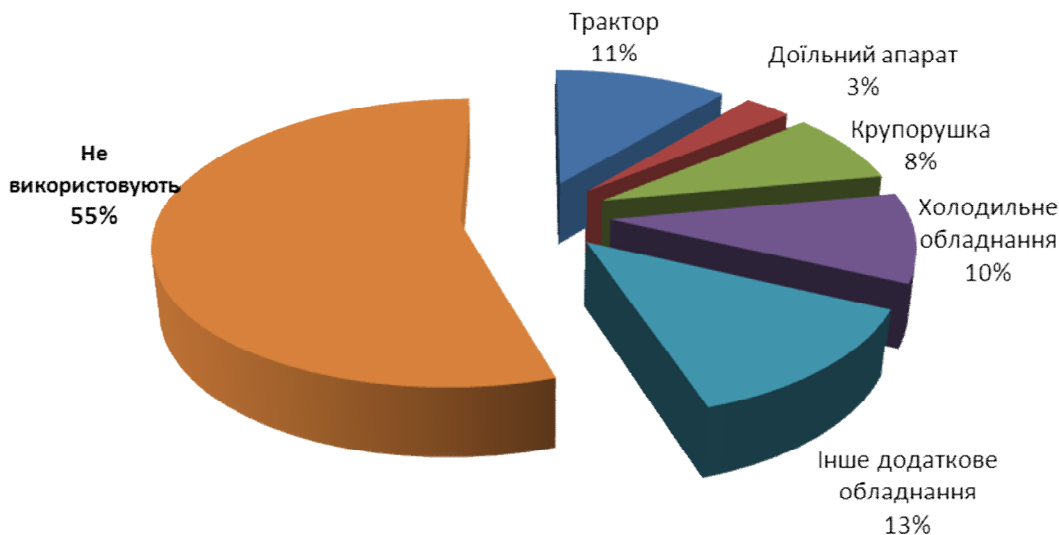

Рис. 1. Рівень використання засобів малої механізації в ОПГ населення*

* власні дослідження за підтримки FAO [3]

Отже, ми бачимо, що від загальної кількості домогосподарств, які утримують корову, 55% взагалі не використовують засобів малої механізації, що не може не відобразитись на рівні надойів та якості отриманого молока, а також відображає загальний рівень життя сільського населення.

Також слід зазначити, що на сьогодні основним мотивом утримання корови в особистому підсобному господарстві є отримання високоякісних продуктів харчування для власної родини, а також і додатковий прибуток від реалізації молока молокопереробним підприємствам чи на місцевому ринку.

При здачі молока молокопереробним підприємствам важливими є показники масової частки жиру (базисна норма – 3,4%) [4], та масової частки білка (базисна норма – 3%) [4], які прямо впливають на формування рівня ціни для особистого підсобного господарства.

Проведені лабораторні дослідження окремо взятих проб молока від визначених виробників в ОПГ дають такі середні результати (рис. 2, рис. 3).

Отже, підвівши загальний підсумок лабораторних досліджень можна сказати, що базисним нормам по масовій частці жиру відповідають 84% проб від виробників молока в ОПГ, по масовій частці білку відповідають 85%.

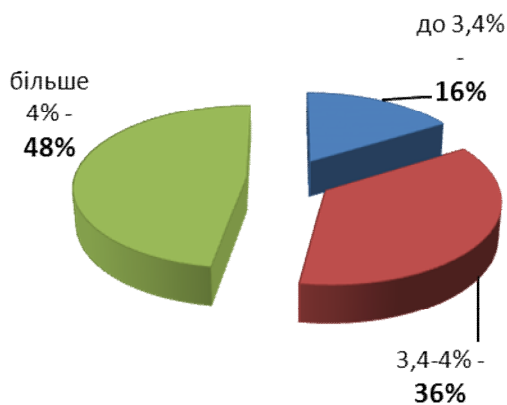

Рис. 2. Показники масової частки жиру*

* власні дослідження за підтримки FAO [3]

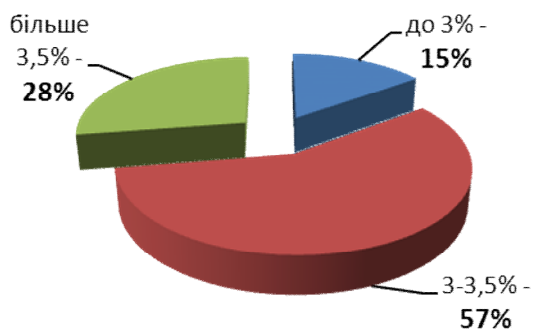

Рис. 3. Показники масової частки білка, %*
* власні дослідження за підтримки FAO [3]

Враховуючи також мікробіологічні показники, молоко, отримане від особистих підсобних господарств, відповідає таким гатункам:

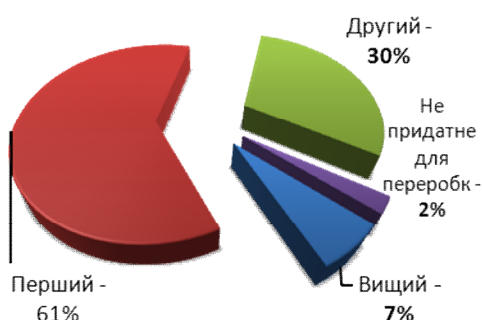

Рис. 4. Гатунк молока від ОПГ населення*
* власні дослідження за підтримки FAO [3]

На класність молока впливають два важливі чинники – це кількість соматичних клітин та кількість мезофільних аеробних та факультативно-анаеробних мікроорганізмів. За рівнем соматичних клітин молоко практично повністю відповідає вимогам вищого гатунку. Нажаль, якість молока від господарств населення кардинально погіршується за показником бактеріального обсіменіння, на який впливають: низький санітарно-гігієнічний стан утримання корови, практично повна відсутність засобів гігієни вимені, тривалий термін зберігання молока при неможливості його швидкого охолодження, випадки здачі молока від хворих тварин, а також недостатній рівень ветеринарного нагляду за тваринами і ін. Отже, ситуація у відносинах між виробниками молока в ОПГ і переробниками нагадує замкнуте коло, яке розірвати досить важко але можливо, якщо почати використовувати засоби планування обсягів виробництва, науково-обґрунтованих раціонів годівлі, та почати рахувати кожну гривню вкладень та їх економічну віддачу.

Загальна сума витрат (з врахуванням витрат праці) на утримання корови на рік становить 10727 грн. (табл.1).

Таблиця 1
Розрахунки ефективності виробництва
молока в ОПГ, факт-ситуація*

Показник	З урахуванням витрат праці	Без обліку витрат праці
Вартість товарної продукції (основна + побічна), грн.	9670	9670
Усього витрат, грн.	10727	7077
Прибуток/збиток, грн./рік	-1057	2593
Мінімальна гранична ціна виробництва, грн./л	2,75	1,81
Рентабельність, %	-9,8%	36,6 %

* власні дослідження за підтримки FAO [3]

При цьому фактичний рівень збитковості (без обліку витрат, пов'язаних з реконструкцією тваринницьких приміщень) становить -9,8%. Розраховані показники свідчать про відсутність економічного ефекту від виробництва товарного молока в ОПГ населення в даних умовах.

Враховуючи, що практично 55% усіх витрат – це витрати на корми, ми рекомендуємо взяти на озброєння науково обґрунтовану схему годівлі корів для ОПГ населення.

Перелік усіх витрат із зазначенням їх вартості після оптимізації раціону, і включенням до нього необхідних і рекомендованих компонентів, нами відображено в табл. 2.

Таблиця 2
Спеціальні пропорційно-змінні витрати
на утримання 1 корови на рік*

Назва	Сума	%
Ремонт поголів'я, гол.	1000,0	13,1
Сіно, т.	2100,0	27,5
Комбікорм, т.	1200,0	15,7
Макуха соняшника, т	760,0	10
Додатково комбікорм, т	560,0	7,3
Кормові фосфати, т	63,0	0,01
Сіль, т	28,0	0,004
Ветпрепарати та ветобслуговування	500,0	6,6
Запліднення	200,0	2,6
Опалення	200,0	2,6
Електрика	173	2,3
Інші витрати (посуд, фільтри та ін.), грн./рік	840,0	11
РАЗОМ	7624	100,0%

* власні дослідження за підтримки FAO [3] та у відповідності до [2]

Якщо зрівняти витрати до оптимізації й після її введення, ми можемо констатувати збільшення щорічних спеціальних змінних витрат на 1651 грн. Далі, з метою визначення окупності додаткових витрат, необхідно розрахувати економічну ефективність виробництва молока при оптимізованій ситуації (табл. 3).

Таблиця 3
Розрахунки ефективності виробництва
молока в ОПГ населення, опт-ситуація *

Назва	З урахуванням витрат праці	Без обліку витрат праці
Вартість товарної продукції (основна + побічна)	13155	13155
Спеціальні змінні витрати:		
Ремонт поголів'я	1000	1000
Корму	4711	4711
Ветобслуговування	500	500
Запліднення	200	200
Опалення	200	200
Електрика	173	173
Інші витрати	840	840
Всього спеціальних змінних витрат, грн./гол. на рік	7624	7624
Маржинальний дохід, грн./гол. на рік	5531	5531
Витрати використання обігового капіталу	1104	1104
Альтернативні витрати праці	4000	-
Усього витрат	12728	8728
Прибуток/збиток, грн./рік	427	4427
Мінімальна гранична ціна виробництва, грн./л	2,71	1,86
Рентабельність, %	3,4%	50,7 %

*власні дослідження за підтримки FAO [3] та у відповідності до [2]

Результатом оптимізації раціону годівлі є збільшення вартості товарної продукції на 3485 грн./гол на рік. Але при цьому, як ми вже відзначили вище, збільшилися й витрати на виробництво молока на 2001 грн. (де 1651 грн. – збільшення спеціальних змінних витрат, 350 грн. – збільшення витрат праці), чистий прибуток за умовою покриття витрат праці в розмірі 4000 грн./рік

складе 427 грн. Також необхідно відзначити, що мінімальна гранична ціна, що покриває всі спеціальні змінні витрати виробництва молока знаходиться на рівні 2,71 грн./літр.

Висновки Проведені дослідження доводять, що на сьогодні утримання корови в домогосподарстві є досить важкою та затратною справою. Корова для більшості сільських сімей в першу чергу є основним джерелом надходження високоякісної молочної продукції, а, по-друге, статтею грошових надходжень до сімейного бюджету.

Встановлено, що на сьогодні залишається невирішеним питання якості молочної сировини, яка отримана в особистих підсобних господарствах. При цьому також слід зазначити, що практично жодне ОПГ населення не користується при веденні товарного виробництва сучасними науковими розробками в зазначеній галузі виробництва, селяни на сьогодні не мають змоги самотужки запровадити всі вимоги щодо якості товарного молока, підвищити рівень механізації виробництва, а, отже, і збільшити надої молока. При цьому також слід зазначити, що молокопереробні підприємства в першу чергу повинні бути зацікавленими в співпраці з домогосподарствами, але цей процес на жаль відбувається не так динамічно, як хотілося б.

Доведено, що запропоновані механізми планування та використання науково-практичних рекомендацій при веденні товарного виробництва в ОПГ населення можуть дати позитивний фінансовий ефект.

Список використаної літератури

1. Сільське господарство України у 2010 році. [Електронний ресурс]. Джерело доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві /теорія, методологія, практика / За ред. П.Т. Саблука, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: 2008. – 650 с.
3. Допомога виробникам молока в ОПГ на Півночі України. [Електронний ресурс]. Джерело доступу: <http://www.eastagri.org/meetings/index.asp?language=en&id=55>
4. Національний стандарт України. Молоко коров'яче - сировина. Технічні умови. [Електронний ресурс]. Джерело доступу: http://www.timm.kiev.ua/files/raw_cow_milk.pdf

Исследовано состояние производства молока в личных подсобных хозяйствах Сумской области в современных условиях развития аграрного рынка, обоснована необходимость применения планово-финансовых подходов относительно товарного производства и реализации молока, проанализировано состояние технического обеспечения домохозяйств, рассчитаны основные статьи производственных расходов и уровень рентабельности производства молока в домохозяйствах.

Research a condition manufacture milk in personal part-time farms is made, necessity of application of according to plan-financial approaches is proved, the analysis technical maintenance of households is carried out, the basic articles of industrial expenses and profitability level are calculated. It is proved that at the account of all expenses at the maintenance of one cow profitability of manufacture of milk almost zero.

Дата надходження в редакцію: 20.03.2012 р.
Рецензент: д.е.н., професор Л.І.Михайлова